

ПРАКСЕОЛОГІЯ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

ГОРЕЦЬКА Христина Володимирівна - здобувач кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 340.12

Стаття посвячена філософсько-правовому дослідженню праксеології правової соціалізації. Виділені мерги, котріє должні спосібствовать підвищенню рівня правової соціалізації, прибиближенню України к идеалу правового демократического государства, что непременно положительно отразиться на уровне жизни граждан.

Ключові слова: *правова соціалізація, механізм правової соціалізації, правове виховання, ресоціалізація.*

Постановка проблеми. На шляху до реалізації прагнення громадян жити у правовій демократичній державі надзвичайно важливим є досягнення високого рівня загальної правової культури і правових традицій, що є неможливим без належного рівня правової соціалізації. Правова соціалізація як процес створення диспозицій поведінки особи, при якому вона починає задовольняти свої потреби існування і розвитку, ефективно використовуючи правові або інші засоби, що відповідають чи, принаймні, не суперечать чинним правовим нормам, має визначальну роль при втіленні права в життя – реалізації правових норм, а, отже, є свідченням ефективності права. З огляду на це, актуальним є питання віднаходження шляхів удосконалення правової соціалізації.

Стан дослідження. Деяким аспектам проблематики правової соціалізації присвячені роботи таких українських і російських вчених, як-от: О. Аграновська, С. Алексєєв, М. Бондаренко, М. Вітрук, О. Дзьобань,

Л. Зорченко, О. Коваленко, Л. Корнієнко, В. Кудрявцев, О. Лукашова, Є. Мануйлов, М. Матузов, Т. Муслумова, В. Нерсесянц, Ю. Оборотов, М. Попов, П. Рабінович, О. Семітко, С. Сливка, Д. Узнадзе, Й. Фарбер, В. Чефранов, О. Шапієва, В. Щегорцов, В. Ядов та ін. Проте праксеологія правової соціалізації на сьогодні досліджена не достатньо.

Метою даної статті є дослідження філософсько-правових проблем праксеології правової соціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Видається, що досягти кращого результату, удосконалити правову соціалізацію можливо через підвищення ефективності її механізмів, якими є інституційний, традиційний, стилізований (або субкультурний), міжособистісний та рефлексивний механізми.

Дуже важливим у контексті правової соціалізації особи є інституційний механізм. Цей механізм передбачає вплив різноманітних інституцій на індивіда, що має результатом засвоєння правових принципів, цінностей та правил поведінки.

На нашу думку, вагому роль у цьому плані відіграє держава. Саме держава встановлює та санкціонує обов'язкові правила поведінки для індивіда, а тому вона найбільш зацікавлена у їх засвоєнні та дотриманні. Таким чином, головний інструмент держа-

ви – закон – повинен за якістю відповідати своєму призначенню.

Слушно зазначають вітчизняні науковці та практики, що найважливіша проблема на сьогодні – це системність і якість законів. Першою вимогою якості закону повинно бути те, щоб він не залишився на папері, а знайшов своє застосування на практиці, що, на жаль, не є аксіоматичним у нашому суспільстві. Це пов'язано передусім із тим, що законотворення часто оминає професійних розробників-юристів, і тому нерідко закони стають втіленням політичної волі парламенту [1, 23].

У контексті інституційного механізму правової соціалізації удосконалення правової соціалізації є можливе шляхом прийняття якісних законів, які слід розуміти як сукупність сутнісних характеристик і здатності закону реально задовольняти суспільні потреби та приватні інтереси громадян; створення можливості широкого доступу до нормативно-правової бази; розробки і впровадження дієвих форм залучення громадян у правотворчу і правоохоронну діяльність. Для належного інформування громадян про їх права і свободи, стан та умови правопорядку, про етику та мораль держава повинна використовувати всі наявні у неї засоби: телебачення, радіо, літературу, школу, спеціальні юридичні навчальні заклади тощо.

Необхідною є оптимізація правової соціалізації також у державних інституціях, а тому мають бути розроблені та впроваджені спеціальні програми юридичної підготовки: військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів і пенітенціарної системи, працівників судових органів, органів прокуратури, органів місцевого самоврядування тощо.

Безумовно, першопочатковою, універсальною інституцією правової соціалізації є сім'я. Сім'я передає індивіду систему своїх власних норм повсякденного життя, які виражаються мовою, схожою із юридичною: мати право щось робити, бути відповідальним, бути зобов'язаним, бути вільним. Правові цінності і норми, що поважаються у сім'ї, дитина сприймає не замислюючись, вважаючи їх очевидними. Відмінність сім'ї від інших агентів правової соціалізації поля-

гає в тому, що вона здатна передавати з покоління в покоління специфічні соціальні, релігійні та етнічні уявлення, зразки поведінки, які не можуть не впливати на правові уявлення і правову поведінку молоді. Сім'я передає дитині свої власні знання та розуміння доступних їй правових понять і вносить про них свої власні ціннісні судження (наприклад, про такі поняття, як бути повнолітнім, поважати закон, платити податки, звертатися до суду, виконувати свій громадянський обов'язок тощо). Виховання в сім'ї також може мати певні негативні наслідки для індивіда в процесі правової соціалізації. Низький соціальний статус батьків, алкоголізм, конфлікти і чвари, соціальне підпорядкування, неповний характер сім'ї, девіантні відхилення в поведінці батьків – все це накладає відбиток на характер, світогляд і соціальну поведінку дитини. Природно, що цей взаємозв'язок простежується далеко не завжди. Так, діти, що піддавалися жорстоким катуванням у дитинстві, можуть набути схильність до насильницьких дій, але можуть стати і гуманними людьми. [5, 37]

Іншим важливим агентом правової соціалізації мікросистеми є школа. Школа є тим місцем, де людина отримує свої перші системні знання у всіх сферах людської життєдіяльності. Школа спеціалізується переважно на передачі раціональної інформації про статус громадянина в державі, про інститути правової системи. Вона має важливе значення для передачі не тільки знань, але й загальних цінностей домінуючої правової культури.

Зважаючи на значний вплив сім'ї та школи на соціалізацію особистості, слід торкнутися питання правового виховання та культури. Правове виховання є одним із основних елементів цілеспрямованої дії на правову культуру. Його необхідно побудувати як багаторівневий і безперервний процес, який триває протягом усього життя особи, починаючи зі школи.

Тому, на нашу думку, школа має стати первинним елементом системного правового виховання та розвитку правової культури у суспільстві. З цією метою необхідним є удосконалення шкільних курсів правознав-

ства з тим, щоб учням прививалися правові цінності, роз'яснювалася їх важливість для нормального розвитку суспільства та взаємодії між людьми. Правове виховання у школі слід починати із роз'яснення учням їх власних прав та обов'язків, а також юридичної відповідальності за їх порушення. У процесі навчання правознавства в основній і старшій школі учнів необхідно навчити пізнавати правові явища та зв'язки між ними, тобто – правовому мисленню, яке є процесом опосередкованого й узагальненого відображення правових явищ в їх істотних властивостях, зв'язках і стосунках [3]. Шкільна правова освіта повинна сприяти усвідомленню учнями цінностей права, прав і свобод людини, формуванню у них умінь оцінювати чинне право з огляду на його відповідність національним та загальнолюдським цінностям, які закріплені в міжнародних документах. У результаті навчання правознавству в свідомості учнів має сформуватися переконаність у справедливості й доцільності вимог правових приписів та готовність дотримуватися їх повсякденно; вони повинні усвідомлювати невідворотність особистої відповідальності за конкретний негативний вчинок [3].

Правове виховання має значну вагу не лише в контексті інституційного механізму правової соціалізації, але й для традиційного та особистісного механізму. Саме від правового виховання і, як результат, рівня правосвідомості батьків, близьких, інших значних для індивіда осіб залежить той вплив, який вони будуть здійснювати на особу.

На нашу думку, удосконалення правової соціалізації є неможливим без підвищення правової культури суспільства та підвищення ролі правових цінностей у його бутті.

Правова соціалізація та правова культура є взаємообумовленими та взаємодоповнюючими явищами. Шляхом надання необхідним правовим явищам ціннісного змісту, без чого вони б залишалися порожніми за формою, не дієвими і такими, що не мали б сенсу, відбувається накопичення аксіологічного змісту правової культури, який характеризує рівень правового розвитку суспільства. Правова соціалізація, у свою чергу, здійснює систематичне, планове включення особи до існуючого правового середовища

шляхом засвоєння нею норм права і цінностей правової культури, які підтримуються більшістю громадян та які формують у неї відповідні соціально-правові позиції [1, 22].

Якщо говорити про доросле населення, тут виникає проблема «правового мінімуму» – обов'язкового рівня знання права, яким повинен володіти кожен громадянин незалежно від його соціального статусу. Оскільки інакше це породжує появу правового нігілізму, який у свою чергу знижує ефективність дії закону, ускладнює справедливе і своєчасне вирішення питань, що виникають у громадян в соціально-правовій сфері, негативно позначається на ефективності користування конституційними правами і свободами, а також на стані громадського порядку [1, 23].

Важливою складовою удосконалення правової соціалізації повинно бути підвищення ефективності ресоціалізації осіб, які цього потребують. Це, насамперед, особи, які утримувалися в установах виконання покарань, але не тільки. Ресоціалізація необхідна для осіб, що страждають на алкоголізм, наркоманію або навіть для людей, які втратили роботу і змушені змінювати сферу праці.

Ресоціалізація – це процес засвоєння індивідом соціальних норм і культурних цінностей, не освоєних, або недостатньо освоєних раніше або оновлених на новому етапі суспільного розвитку [2, 161].

Необхідність ресоціалізації виникає там, де соціалізація не була успішною і замість соціально й культурно прийнятних цінностей і форм поведінки індивідом були засвоєні асоціальні, що віддзеркалювалися на соціальному середовищі. Безумовно, це викликає негативну реакцію зі сторони соціуму і не дозволяє людині жити повноцінним життям. Отже, головне завдання соціалізації – забезпечення здатності особистості до життєдіяльності в суспільстві – виявляється невиконаним. Саме тоді й виникає необхідність у дублюючому її процесі – ресоціалізації [4].

У контексті рефлексивного механізму правової соціалізації важливе значення мають правові цінності. Цінності є регуляторами людської життєдіяльності, служать критеріями оцінки вчинків інших

людей. Джерелом цінностей вважають суб'єкта і його волю, почуття, розумний вибір, матеріальні блага тощо. Правові цінності – це найвищі принципи, що забезпечують злагоду в суспільстві чи в окремих соціальних групах. Об'єднання цінностей особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, тобто сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, що є для неї особливо значущими. Крім того, ціннісні орієнтації утворюють певну вісь свідомості і поведінки особистості та безпосередньо впливають на її розвиток. Система ціннісних орієнтацій повинна бути регулятором особистісного становлення, слугувати критерієм норм і правил поведінки особистості [1, 22].

Сучасний етап розвитку правової сфери українського суспільства характеризується зміною кардинальних (абсолютних) правових цінностей. За таких умов формуються нові ціннісні уявлення, що нерідко можуть бути хибними. При цьому виникає складне завдання передачі цих цінностей громадянам. Тільки в процесі соціалізації правові цінності стають внутрішніми орієнтирами правової поведінки особи. Засвоєння правових цінностей – сукупність творчих процесів, розуміння, усвідомлення, пояснення, інтерпретації, оцінювання тощо.

Слід підтримати думку, за якою в законотворчій діяльності мають враховуватися ті правові цінності, які визнаються та підтримуються суспільством, тобто потрібно у максимально можливій і доступній формі скоротити розрив між законодавством і масовою правосвідомістю членів суспільства, між їх реальним знанням права, що є чинним, і презумпцією його знання. Тут ми маємо справу з одним із важливих аспектів соціальної обумовленості права, його відповідності праворозумінню.

Висновки. Видається, що удосконалення правової соціалізації є можливим за умови вирішення, перш за все, економічних проблем суспільства, так як за умови достатнього життєвого рівня постає питання про задоволення інших потреб, таких як політичні свободи, недопущення свавілля органів державної влади, правоохоронних органів тощо.

Важливим у цьому контексті є прищеплення суспільству цінностей правової держави, що, на нашу думку, можливим є за умови спрямування держави на курс євроінтеграції. З цією метою потрібним є залучення засобів масової інформації до пропаганди та донесення до людей суті цих цінностей. Необхідним є також розробка державою спеціальних просвітницько-правових програм.

Процес удосконалення правової соціалізації повинен передбачати: підвищення якості законів з тим, щоб вони реальним чином могли задовольняти потреби громадян; проведення пропаганди правових цінностей серед населення через засоби масової інформації; створення соціально-економічних, політичних, духовно-моральних умов, що забезпечують гідне життя і розвиток людини; централізацію зусиль державних органів, громадських організацій, спрямованих на надання соціальної, психологічної, моральної, правової допомоги особам, які не можуть самостійно включитися в процес ресоціалізації; розробку програм правової соціалізації з урахуванням регіональних, національних, етнічних особливостей, рівня правової соціалізації конкретних осіб, груп, колективу; розвиток мережі правової просвіти громадян; покращення якості шкільних курсів із правознавства; стимулювання діяльності юристів (теоретиків, практиків), що стосується правової освіти, виховання громадян; посилення виховної ролі законодавчої та правозастосовчої практики; організація в ЗМІ спеціальних передач з висвітлення актуальних питань формування громадянського суспільства, коментарів нормативних актів, діяльності органів внутрішніх справ, судів, прокуратури, адвокатури; розвиток форм участі в правоохоронній практиці громадян на громадських засадах.

На нашу думку, всі описані вище заходи мали б сприяти підвищенню рівню правової соціалізації, наближення України до ідеалу правової демократичної держави, що неодмінно має позитивно відбитися на рівні життя громадян.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена філософсько-правовому дослідженню прaxeології правової соціалізації. Виокремлено заходи, які мали б сприяти підвищенню рівню правової соціалізації, наближення України до ідеалу правової демократичної держави, що неодмінно має позитивно відбитися на рівні життя громадян.

SUMMARY

The article is devoted to philosophical and legal research praxeology of legal socialization. Singled out measures which would help to increase the level of legal socialization, to bring Ukraine closer to the ideal of the democratic state, which certainly has a positive impact on the living standards of citizens.

Література

1. Власенко В.П. Правова соціалізація як механізм засвоєння і формування правової культури // Право і суспільство. – №3., 2010. – С. 18-24.
2. Перинская Н.А. Ресоциализация // Энциклопедия гуманитарных наук., 2005 – №4. – с. 161-162.
3. Рябовол Л.Т. Мета та завдання шкільної правової освіти: поняття, сутність, структура. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_4/11rltpss.pdf.

4. Тюріна В.О. Соціалізація і ресоціалізація підлітків з девіантною поведінкою. / В.О. Тюріна // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України., 2010 – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_2/10tvopdp.pdf
5. Федоров В.В. Правовая социализация учащейся молодежи России: факторы формирования и ценностные ориентиры : дисс. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / В.В. Федоров – Ростов-на-Дону., 2005. – 154 с.